

DORP EN ZIENE POOL

Ik wil proberen iets op papier te zetten over Dörp en de Pool. Veel van wat ik zal aanhalen heb ik zien gebeuren en meegeemaakt, maar ook sommige zaken heb ik van horen zeggen, en voor dat laatste, het horen zeggen, zou ik mijn hand niet in het vuur willen steken. Dit oud gezegde betekent dat ik voor de waarheid niet insta.

Hoe komen ze aan de naam DE POOL? Het is een dialectwoord voor kuil met water, of een plas water.

In 1755 moest er op last van een Duitse potentaat, die het hier toendertijd voor het bestellen had, een poel gegraven worden voor bluswater bij een eventuele brand. De veelal houten huizen met strodaken waren zeer brandgevaarlijk. Verordeningen waarbij het verboden was met een brandende pijp zonder sluitdeksel op straat te komen waren heel gewoon.

De vorm van het plein week sterk af van de tegenwoordige driehoeksvorm, het was meer cirkelvormig. Door het steeds maar weer rechte trekken van de wegen rondom kwamen de huizen steeds verder af te liggen van de straatrand. En zo ontstonden stoepen en ruimten van 5 tot 7 meter breedte. Aan de kant waar de kerk staat bouwde men zelfs in 1786 het "Raedt en Gevanghuis" geheel buiten de rooilijn. De smederij van Liboth moest zelfs worden afgebroken om zo plaats te maken een uitrit voor de brandspuit.

Aan de westkant plantte men omstreeks 1750 lindebomen, waarvan er in 1940 enkele werden afgezaagd om de Duitsers de opmars te bemoeilijken.

Op in de Oudheidkamer aanwezige kaarten ziet men op de ruimte waar later de poel werd gegraven enkele vierkanten ingetekend. Denkelijk zijn het stukjes terrein die als tuintjes werden gebruikt of als geitenwei.

Na het graven van de waterpoel werd die omsloten met een meidoornhaag.

Van horen zeggen: bij een van de vele dorpsvechterijen tussen Bree en Helden sloegen de Breetsen de sjöt dwars door de haag heen de waterpoel in. Maar andersom, en dit heeft niets met de Pool te maken, als de Heldense knokploeg in Bree verscheen zeiden de Breetsen: "Ik sgravel de hei op want Helde is in Derp".

Er waren oorspronkelijk drie wegen vanaf de Pool naar elders, en daartussen drie voetpaden. De eerste weg ging naar Kessel met aftakking naar Baarlo. De tweede ging naar Neer met aftakking naar de Keup en naar Egchel. De derde ging van Helden naar het Hoge Huis in Helden, Hoof genoemd. Het is de tegenwoordige Veldstraat, vroeger Hoge Weg genoemd. Deze weg liep over het Hoge Veld naar het Hoge Huis. Ook kwam daarbij de weg naar de Kapel vanuit Helden, de Kromstraat, nu v.Hövellstraat genaamd. Wel honderd jaar later werd de tegenwoordige Molenstraat gerealiseerd.

De Pool was behalve via deze drie wegen ook te bereiken via drie voetpaden. De tegenwoordige Burgemeester v. Canstraat is gegroeid uit een vroeger voetpad.

Het tweede voetpad was tussen de weg naar Neer en de weg naar Kessel. Bedoeld pad begon tussen de panden Ueberbach en Jenniskens, tegenwoordig het Bergske en de Enwe. Het kruiste de Nieuwstraat (een der oudste straten van het dorp) en ging via Jenniskens Holtje en mondde uit bij de houtzagerij, thans Wim Jacobs, op de weg naar Kessel.

Het derde voetpad begon op de Pool tussen de huidige huisnummers 25 en 28. Het ging met een boog langs het niet uitgedelde veld en kwam dan bij de Schijf, (thans Absil) op de Hoge Weg, nu Veldstraat uit en was verder genaamd Scharenweg.

(Uitgedeld wil zeggen dat van de percelen grond de onderliggende leem uitgegraven was, voor het bakken van stenen. De lagerliggende percelen noemde men een del. Denk aan dal)

In een volgend stukje zullen we aandacht schenken aan de huizen rond de Pool en aan de bewoners van die huizen.

Herm Verlaak

DE POOL (VERVOLG)

Een van de meest markante en beeldbepalende gebouwen aan de Pool was ongetwijfeld het woonhuis met de kantoren van de familie de Koning. Latere eigenaars de notarissen Haffmans. Het was gelegen aan de oostelijke punt van het plein, langs de weg die naar Kessel leidde. De telkens weer terugkerende scheuren in het wegdek geven nog duidelijk aan waar het stond.

Het was een groot gebouw, twee stok hoog, met daarboven grote zolderruimtes en een duiventoren.

De dakconstructie was zeer bijzonder; ze werd niet gedragen door gewone spanten zoals we die in de woningbouw gebruiken. Ze was samengesteld uit op elkaar geplaatste jukken of gebinten. Een ander pand aan de Pool, nr 17, en ook het oudste gedeelte van de kerk hebben daken van een dergelijke constructie.

Bij het pand waar we het over hebben, was de weg naar Kessel zo smal dat twee voertuigen er elkaar niet of nauwelijks konden passeren. De ronding van het wegprofiel maakte het extra moeilijk.

Het zal omstreeks 1925 zijn geweest dat op een dag een vrij grote vrachtauto van de Handelskamer uit Rotterdam van de weg schoof en tegen de muur van het notariskantoor bleef steken. De vrachtwagen had nog volgummie banden en de aandrijving was met kettingoverbrenging. Hoe men hem weer rijdend heeft gekregen heb ik niet kunnen zien. We moesten naar de bewaarschool. De zuster stond op ons te wachten.

Op de tranchootkaart van 1803 staat de bebouwing al ingetekend. Enkele in de onmiddellijke nabijheid liggende gebouwen dateerden van rond 1600.

Het grote gebouw waar we het nu over hebben werd al vóór

1792 bewoond door de familie Petrus de Koning, de stichter van Koningslust.

Het hele complex aan de Pool, met al de bijgebouwen, de siertuin, moestuin, boomgaard, koetsierswoningen, stallingen, en ook nog het belendende stuk grond dat later het "Gerris-greuske" werd genoemd had een oppervlakte van meer dan vier hectare. Het gehele blok tussen de straten die tegenwoordig de namen dragen van de Kesselseweg, de Koetsiersweg, Pastoor Knippenberghstraat, van Cannstraat en Mariaplein was voor tweederde eigendom van De Koning en later van Haffmans. Het resterende gedeelte van dit blok was grotendeels eigendom van burgemeester Verhaegh.

Verder had het kerkelijk armbestuur en de heren Pingen en Lemmen er nog enkele "roeden" grond.

Het kerkelijk Armbestuur kocht later van de erven Verhaegh hun deel van de binnen bovengenoemde straten gelegen gronden en gebouwen en richtte het in als zustersklooster. Maar daarover een andere keer.

Petrus de Koning vestigde zich in Helden omstreeks 1790. Hij overleed er in 1826. Zijn vrouw, geboren van Zail, stierf in 1842 en werd bijgezet in het familiegraf. Het eenvoudige grafmonument bevindt zich nog op het kerkhof in de hoek sacristie-priesterkoor, vlak bij het kerkgebouw.

In 1851 werd de Heer A.A.L. Haffmans door koning Willem III benoemd tot notaris met standplaats Helden. Hij kocht het voormalige pand de Koning en nam er zijn intrek. Of het hierbij afgebeelde koetshuis door de notaris of door zijn voorganger werd gebouwd is moeilijk te achterhalen. Op de kaart van 1803 staat een gebouw aangegeven. We kunnen ook moeilijk aannemen dat De Koning te voet naar Koningslust ging. En rijwielen waren nog niet uitgevonden.

De laatste koetsiers waren Frans en Willem Hermans. De jongste van beide, Willem, schakelde over van het rijtuig op

de auto. Hij vertelde mij dat, als hij met de Heer naar Nijmegen reed, hij dikwijls geen enkele andere auto tegenwam. Een rijtuig heeft nog tot 1940 in de remise gestaan. Het werd één keer per jaar gebruikt, met de Kindsheidoptocht.

De eerste notaris, A.A.L. Haffmans trouwde met mevrouw Thérèse Bernegauw, geboortig uit Rheinberg, Duitsland. Het huis, waar ook kantoor gehouden werd, werd uitgebreid met een oostelijke vleugel, die gebouwd werd voor de schoonouders, de heer en mevrouw Bernegauw - Albrecht. Hun prachtig grafmonument, met rondom de graven van kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen, staat nog bij de Lambertuskerk, vlak bij het graf van de familie de Koning.

In de tuin van het huis werden door de notaris diverse verfraaiingen aangebracht, o.a. een grote duiventil, staande midden op een rond, met heesters beplant perk, waaromheen de rijtuigen konden keren (duiven houden mocht vroeger niet iedereen. Een duiventil was een soort privilege en gaf een zekere welstand aan). De til was bevolkt met uitsluitend witte pauwstaarten.

Verder stond er een miniatuur windmolen op gewelfde onderbouw. Het geheel had een hoogte van vijf meter.

Ook werd er een vijver gegraven. Met de vrijgekomen grond werd een "berg" gevormd met bovenop een thee-prieel.

Ook werd een bouwsel opgericht in de vorm van een ronde toren met een diameter van ongeveer 4 meter, rondom voorzien van boogvormige openingen en bekroond met kantelen. Eromheen werd een volière gebouwd. Later huisden er witte konijnen in. De familie moet een duidelijke voorkeur voor de kleur wit hebben gehad. De duiventil en de duiven waren wit; de molen was wit geschilderd en er liepen uitsluitend witte konijnen. Ook het kleedhuisje bij de tennisbaan die werd aangelegd was wit.

Die tennisbaan lag in het noordelijkste gedeelte van de tuin,

grenzend aan de huidige pastoor van Knippenberghstraat.

HET WOONHUIS

De voorgevel, symmetrisch met de brede voordeur in het midden, was naar de Pool gericht. Voor het huis stonden lindebomen, onderaan voorzien van brede sokkels. Je zou het manchetten kunnen noemen. Een brede afrit ging met een ruime boog naar de één meter lager gelegen tuin en naar de daar gelegen dienstgebouwen. Dat was allereerst het reeds genoemde koetshuis, ook wel remise genoemd. Het was een fraai gebouw, met de volgende indeling:

tweederde van het vloeroppervlak was voor het stallen van de rijtuigen, met daarnaast een tuigkamer en een onderhouds-werkplaats. Ook was er een ruime trap naar de zolder, die als berging diende voor de versierselen die gebruikt werden voor de sacramentsprocessie en voor de jaarlijkse kindsheidoptochten. Andere dienstgebouwen waren de waskamer, een aparte strijkkamer, een bergruimte met toiletten voor het personeel. Verder waren er de paardenstallen en een hondenhok. Ook behoorde tot de dienstgebouwen een tot twee woningen verbouwde boerderij van het langgeveltype, bestemd voor personeel en koetsier. Deze woningen lagen aan de straat die later naar de koetsiers vernoemd is. Opvallend aan deze woningen was dat ze geen enkele deur en geen enkel raam hadden die uitzicht gaven op de grote tuin. Ook toen was privacy een kostbaar goed. Gezien de indeling en het gebruikte materiaal schat ik dat deze voormalige boerderij van vóór 1600 dateerde. Aansluitend aan deze woningen was een zaaltje gebouwd dat dienst deed als klaslokaal.

De kinderen van het huis gingen niet naar de dorpsschool, maar kregen privé-onderricht van een gouvernante, die de juf werd genoemd. Dit lokaal had een halfcirkelvormig plafond, een tongewelf dus.

Deze leerruimte had geen uitzicht op de straat. De deur was aan de tuinkant en ook de ramen met veelkleurig glas gaven

DE REMISE OF KOETS HUIS
BEHORENDE BIJ HET BURGER HUIS
DE KONING, LATER HAFFMANS.